

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 6 Sayı/ISSUE 11 Yıl/YEAR: 2023 Alındı/RECEIVED: 01-06-2023 – Kabul/ACCEPTED: 15-06-2023

Terörün Finansmanının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Düzenlemeler Kapsamında Teröre Finansman Sağlama Suçu ve Lafarge Örneği

*The Offence of Terrorist Financing within the Scope of International Regulations on the Prevention of
Terrorist Financing and the Example of Lafarge Case*

Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU¹ | Esmâ Yağmur SÖNMEZ²

Abstract

In the period following 11 September, the concern that national methods of combating terrorism, which had acquired an international character in the aftermath of 9/11, would not only be ineffective but also exacerbate the existing problems, led to a louder voicing of the issue of international fight against terrorism. The United Nations International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism is of great importance as it is the first international regulation that defines financing terrorism as a criminal offence. The offence of financing terrorism, defined under the Convention, which is binding on States Parties to the Convention, has become one of the top

Öz

11 Eylül'ü takip eden dönemde uluslararası bir nitelik kazanan terörle mücadeleyi ulusal yöntemlerle sürdürmenin etkisiz olmak bir yana mevcut sorunları daha da kötüleştireceğinden duyulan endişe, terörle uluslararası mücadele konusunun daha yüksek sesle dile getirilmesine neden oldu. Bu mücadelenin etkili olması için gereken temel unsurlardan birisi kuşkusuz ki terörün finansmanının önlenmesidir. Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme, teröre finansman sağlamanın bir suç olarak tanımlandığı ilk uluslararası düzenleme olması bakımından son derece önemlidir. Sözleşmeye taraf devletler üzerinde bağlayıcı olan Sözleşme

¹Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, zabunoglu@kku.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8774-9097

²yaniky@metu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3898-0505

issues on the world agenda in 2016. The most important reason for this is the news published by Le Monde newspaper in 2016, in which it was alleged that Lafarge, one of the leading companies in France, provided financing to terrorist organisations in the region in order to maintain the activities of its factory in the north of the country while the civil war in Syria was continuing. The main purpose of this study is to conduct a legal analysis of the Lafarge case within the scope of the offence of financing terrorism. The upper framework of this legal analysis is formed by the international regulations on the prevention of terrorist financing. In the study, firstly, money laundering and terrorist financing, which are the leading offences of financing illegal activities, are briefly defined. Based on this definition, in the next section, international regulations on the prevention of the financing of illicit activities are listed chronologically. In the third section, international regulations on the prevention of terrorist financing are analysed in detail. Following these legal analyses, the events forming the basis of the Lafarge case and the litigation process are discussed. In the last part, an evaluation of the Lafarge case is made within the scope of international regulations on the prevention of terrorist financing and in the light of the information on the case.

Keywords: Financing of Terrorism, Money laundering, International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, Financial Action and Task Force, Lafarge Case

kapsamında tanımlanan teröre finansman sağlama suçu, 2016 yılında dünya gündeminin üst sıralarında yer alan konulardan biri haline gelmiştir. Bunun en önemli nedeni Le Monde gazetesi tarafından 2016 yılında yayınlanan Fransa'nın önde gelen firmalarından Lafarge'nin Suriye'deki iç savaş sürerken ülkenin kuzeyindeki fabrikasının faaliyetlerini sürdürebilmek için bölgedeki terör örgütlerine finansman sağladığı iddia edildiği haberdir. Bu çalışmanın temel amacı, Lafarge davasının teröre finansman sağlama suçu kapsamında hukuki bir incelemesinin yapılmasıdır. Bu hukuki incelemenin üst çerçevesini ise terörün finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler oluşturmuştur. Çalışmada ilk olarak, yasadışı faaliyetlerin finansmanı suçlarının başında gelen kara para aklanması ve terörün finansmanı kısaca tanımlanmıştır. Bu tanımlamadan hareketle bir sonraki bölümde, yasadışı faaliyetlerin finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler kronolojik olarak sıralanmıştır. Üçüncü bölümde ise, terörün finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu hukuki incelemeleri takiben, Lafarge davasına temel oluşturan olaylar ve dava süreci ele alınmıştır. Son bölümde ise terörün finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler kapsamında ve davaya ilişkin bilgiler ışığında Lafarge davasının bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Terörün finansmanı, Kara paranın aklanması, Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme, Mali Eylem ve Görev Gücü, Lafarge Davası

1. Giriş

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir salı sabahının dünyanın ekonomik, politik, hukuki ve sosyal yapısını bu denli derinden etkileyeceğini öngörmek neredeyse imkânsızdı. Yaşandığı günden beri sayısız komplo teorilerine konu olan 11 Eylül saldırılarının altında yatan nedenler ve olayın gerçek aktörleri çokça tartışılrsa da o dönemi yaşayan herkesin aklında El-Kaide terör örgütü ve Usame bin Ladin isimleri kaldı. 2001 yılını ve izleyen dönemi geri dönülemez şekilde değiştiren bu saldırılardan sonra uluslararası organize suç ve terör örgütleri dünya gündeminden hiç düşmedi. Bu tarihe kadar ulusal düzeyde etkili olan terör sorunu artık dünya toplumlarının bütünlüğüne, güvenliğine ve istikrarına yönelik en önemli tehditlerin başında gelmeye başladı. 11 Eylül'ü takip eden dönemde uluslararası bir nitelik kazanan bu tehditle mücadeleyi ulusal yöntemlerle sürdürmenin etkisiz olmak bir yana mevcut sorunları daha da kötüleştirileceğinden duyulan endişe, terörle uluslararası mücadele konusunun daha yüksek sesle dile getirilmesine neden oldu.

Bu mücadelenin etkili olması için gereken temel unsurlardan birisi kuşkusuz ki terörün finansmanının önlenmesidir. Terör örgütlerinin eylemlerini gerçekleştirmek, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak, silah temini gibi her alanda finansmana ihtiyaç duydukları açıktır. Bu nedendir ki terörün önlenmesinde atılacak ilk adımlardan biri finansal kaynak sağlanmasının önüne geçilmesidir. Ancak, 11 Eylül saldırılarına kadar terörün finansmanının önlenmesine özgülenmiş bir uluslararası düzenlemeye rastlamak mümkün değildir. Terörün finansmanının önlenmesi bu tarihe kadar kara para aklanmasıyla uluslararası mücadelenin zayıf bir halkası olarak algılanmıştır.

1999 tarihli Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme, teröre finansman sağlamanın bir suç olarak tanımlandığı ilk uluslararası düzenleme olması bakımından son derece önemlidir. Ayrıca terörün finansmanının önlenmesinin belirgin etkiye sahip ayrı bir alan olarak ortaya çıkması da bu Sözleşmeye dayanır. Sözleşme her ne kadar 1999 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 2000 yılı başında imzaya açılmış olsa da, devletleri bu Sözleşmeyi imzalamaya iten esas neden 11 Eylül olayları olmuştur. Bu tarihe kadar Sözleşmeyi imzalama ve yürürlüğe koyma noktasında devletler nezdinde var olan isteksizlik, terörün kazandığı uluslararası boyut ve terör örgütlerinin gücünün açıkça ortaya konulduğu bu saldırılardan sonra ortadan kalmıştır. Bunun neticesinde New York Sözleşmesi olarak da bilinen Sözleşme 10 Nisan 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu tarihten sonra tüm Taraf Devletler üzerinde bağlayıcı olan Sözleşme kapsamında tanımlanan teröre finansman sağlama suçu, 2016 yılında dünya gündeminin üst sıralarında yer alan konulardan biri haline gelmiştir. Bunun en önemli nedeni Fransız Le Monde gazetesi tarafından 2016 yılında yayınlanan bir haberdir. Haberde, Fransa'nın önde gelen firmalarından Lafarge'ın Suriye'deki iç savaş sürerken ülkenin kuzeyindeki fabrikasının faaliyetlerini sürdürebilmek için bölgedeki terör örgütlerine finansman sağladığı iddia edilmiştir (Le Monde).

Haberi takiben, Lafarge Suriye fabrikasında çalışan 11 eski işçi ve iki sivil toplum örgütü (Avrupa Anayasa ve İnsan Hakları Merkezi-ECCHR ve yolsuzlukla mücadele kuruluşu SHERPA) tarafından savcılığa suç duyurusunda bulunulmuştur. Lafarge'ın 2013-2014 yılları arasında Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) de dâhil olmak üzere Suriye'deki cihatçı gruplardan hammadde satın aldığı ve

Suriye fabrikasındaki çalışanların geçişi ile ürünlerin sorunsuz teslimatı için verilen güvenlik taaddüdü karşılığında bu cihatçı gruplara 13 milyon Euro finansman sağladığı iddia edilmiştir (Young, 2012, 1). Buna dayanarak; Lafarge'ın, savaş suçlarına iştirak, insanlığa karşı suçlar, terörün finansmanı ve zorla çalıştırma yasağının ihlali kapsamında ceza almasını talep edilmiştir.

Haziran 2017'de şirket hakkında terörü finanse etmek suçu kapsamında bir soruşturma başlatılmış ve bir yıl sonra da şirkete insanlığa karşı suçlara ortak olmak suçlaması ile dava açılmıştır. Kasım 2019'da Fransız ilk derece mahkemesince verilen kararda; şirketin teröre finansman sağladığı, Suriye'ye karşı uygulanan Avrupa Birliği (AB) ambargosunu ihlal ettiği ve başkalarının hayatını tehlikeye attığı kabul edilmiştir. Öte yandan, Lafarge hakkındaki insanlığa karşı suçlara ortak olma suçlaması düşürülmüştür. Sivil toplum örgütleri tarafından Fransız Yargıtay'ına taşınan bu kararda kabul edilen iddialar Yargıtay'ca da onanırken, insanlığa karşı suçlara ortak olma iddiasıyla yeniden başka bir ilk derece mahkemesince yargılama yapılması talep edilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Lafarge davasının teröre finansman sağlama suçu kapsamında hukuki bir incelemesinin yapılmasıdır. Bu hukuki incelemenin üst çerçevesini ise terörün finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler oluşturacaktır. Çalışmada ilk olarak, yasadışı faaliyetlerin finansmanı suçlarının başında gelen kara para aklanması ve terörün finansmanı kısaca tanımlanacaktır. Bu tanımlamadan hareketle bir sonraki bölümde, yasadışı faaliyetlerin finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler kronolojik olarak sıralanacaktır. Üçüncü bölümde ise, terörün finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu hukuki incelemeleri takiben, Lafarge davasına temel oluşturan olaylar ve dava süreci ele alınacaktır. Son bölümde ise terörün finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler kapsamında ve davaya ilişkin bilgiler ışığında Lafarge davasının bir değerlendirmesi yapılacaktır.

2. Yasadışı Faaliyetlerin Finansmanı: Kara Para Aklanması Ve Terörün Finansmanı

Geniş suç faaliyeti kapsamı nedeniyle mali suçlar, dünyadaki tüm hukuk sistemlerinde öncelikli yaptırım alanları içerisinde yer almaktadır. Bireysel olarak veya organize gruplar halinde işlenebilen bu suçların başında ise kara para aklama ve terörün finansmanı gelmektedir. Kara para aklanması suçu temelde, yasa dışı yollarla elde edilen gelirlerin kaynağının gizlenmesi ve bu gelirlerin meşru kaynaklardan elde edilmiş gibi gösterilmesine dayanmaktadır. Bu suçun işlenmesinde genellikle banka ve işletme hizmetleri kullanılmaktadır. Bireylere ve gruplara planladıkları terör eylemlerini gerçekleştirmek için gereken fonun sağlanması olarak tanımlanabilen terörün finansmanı suçu³ için de kullanılan fonların kaynağının ve hedefinin gizlenmesini zorunludur.

Bu anlamda, genellikle iç içe geçmiş şekilde işlenen, bu iki suçun oluşması için gereken ortak maddi unsur finansal sistemin kötüye kullanılmasıdır. Bu suçların işlenmesi için de yine benzer finansal araçlara ihtiyaç duyulacağı açıktır. Ancak kara para aklanması ve terörün finansmanı suçları, bahse konu

³ Türk Ceza Hukuku mevzuatında terörizmin finansmanı suçuna ilişkin düzenlemelerle ilgili olarak detaylı bir çalışma için bkz. Yeşim Yılmaz, "Terörün Finansmanı Suçu" (2020), Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 17(3), s. 177-267. Türk hukukunda bu suça ilişkin düzenlemelerin insan hakları üzerindeki etkileri yönünden bir inceleme için bkz. Tuğçe Duygu Köksal, "Terörün Finansmanına İlişkin Düzenlemelerin Temel Hak ve Özgürlükler Üzerindeki Etkileri", (2021), Suç ve Ceza, 3, s. 599-654.

finansal kaynaklarının yasallığı noktasında ayrılmaktadır. Kara para aklama suçu her zaman yasa dışı yollardan elde edilen gelirlerden kaynaklanırken, terörün finansmanı suçuna konu finansal kaynak yasal olarak elde edilmiş de olabilir. Burada önemli olan, kaynağın nasıl elde edildiği değil, hangi amaçla kullanıldığıdır.

Ekonomik ve finansal küreselleşme sonucunda artan teknik ve teknolojik imkânlar her iki mali suçun da uluslararası bir nitelik kazanmasına neden olmuştur. Küresel bir nitelik kazanan bu suçlar, gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin tüm ülkelerin finansal sistemlerindeki istikrarı, şeffaflığı ve verimliliği tehlikeye atmaktadır. Suçluların her yıl ortalama küresel GSYH'nin yüzde iki ila beşi arasında para akladığını ve bu paranın sıklıkla terörün finansmanında kullanıldığını ortaya koyan Birleşmiş Milletler verileri (UNODC) dikkate alındığında, bu suçların uluslararası finans sistemini bütünüyle tehdit ettiği açıktır. Bu tehdit aynı zamanda, ülkelerin artan bağlarla birbirine bağlı olduğu politik ve sosyal sisteme duyulan kamu güvenini de sarsmaktadır.

Bu nedenledir ki; kara para aklama ve terörün finansmanını engellemeye yönelik mücadele, devletlerarası yakın işbirliğini ve yaptırım gücüyle desteklenmiş uluslararası düzenlemeleri gerektirmektedir. Bu suçların işlenmesinde özellikle ulusal yasalar arasındaki farklılıkların ve küresel finansal sistemindeki zayıflıkların istismar edildiği düşünüldüğünde, uluslararası düzenlemelerle oluşturulacak küresel mücadelenin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu düzenlemelerin bir amacı suç ve terör örgütlerinin ekonomik gücünü zayıflatmak iken diğer bir amacı bu örgütlerin eylemlerinin uluslararası hukuk kuralları kapsamında cezalandırılmasının teminidir.

3. Yasadışı Faaliyetlerin Finansmanının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

Yasadışı faaliyetlerin finansmanının önlenmesine ilişkin doğrudan ifadelerin yer aldığı ilk uluslararası yasal düzenleme Narkotik Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Yasadışı Ticaretine Karşı 1988 Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Vienna Konvansiyonu)'dir. Vienna Konvansiyonu olarak da bilinen bu Sözleşmeye kadar olan süreçte de birçok farklı uluslararası sözleşmede yasadışı faaliyetlerin finansmanının önlenmesine ilişkin dolaylı atıflara rastlanabilir.

Bunlardan ilki 1971 tarihli Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasadışı Fiillerin Önlenmesine Dair Sözleşmedir. Sözleşmenin 10. Maddesinin 1. Fıkrasında, 1. Maddede belirtilen ve bir hava aracının güvenliğini tehlikeye düşürecek suçların önlenmesi amacıyla Taraf Devletlerin tüm önlemleri alacakları kararlaştırılmıştır. Devletlerin uluslararası ve ulusal hukuka uygun olarak tüm tedbirleri alma yükümlülüğü altına girdiği bu fıkrayı geniş bir şekilde yorumlamak doğru olacaktır. Buna göre, hava güvenliğini tehlikeye düşürecek suçların önlenmesi için, suça konu eylemlerin finansmanının da önlenmesi gerekmektedir. Dolaylı yoldan da olsa, bu Sözleşme ile devletler, hava araçlarının güvenliğini tehlikeye düşürecek eylemlerin finansmanının önlenmesine yönelik tedbirleri alma yükümlülüğü altındadır.

Benzer bir yorumu, 1973 tarihli Uluslararası Alanda Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi için de yapmak mümkündür. Söz konusu Sözleşme'nin 4. Maddesinin (a) bendinde, 2. Maddede belirtilen ve uluslararası koruma altındaki kişilerin kişiliği, özgürlüğü ve haysiyetine karşı işlenen suçların önlenmesinde Taraf Devletlerin tüm tedbirleri alma

yükümlüğü altında olduğu belirtilmektedir. Bahsedilen suçlar teşebbüs aşamasında kalsa ve dahi ülke dışında işlenecek olsa bile, tüm Taraf Devletler ülkelerinde bu suçların işlenmesine yönelik hazırlıkları engellemek için uygulanabilir tüm önlemleri almak zorundadır. Bu önlemler içerisinde suçun finansmanının önlenmesine yönelik tedbirlerin de yer alacağı kuşkusuzdur. Yine 17 Aralık 1979 tarihinde kabul edilen Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme'nin 4. Maddesinin (a) bendinde Taraf Devletlerin, herhangi bir rehin alma eylemini teşvik etmek, organize etmek veya bunlara katılmak suçlarını önlemek için uygulanabilir tüm önlemleri alacağı kararlaştırılmıştır.

3.1. Narkotik Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Yasadışı Ticaretine Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1988)

Taraf Devletlerin, yasadışı ticaretle uğraşan kişileri suç faaliyetlerinden elde ettikleri gelirden yoksun bırakmaya ve böylece yasadışı faaliyetlere girişmeye yönelik temel güdülerini ortadan kaldırmaya kararlı olduklarını açıkça ifade ettikleri ilk uluslararası düzenleme olması bakımından, 1988 tarihli Viyana Konvansiyonu son derece önemlidir. Konvansiyonun önsözünde ifade edildiği şekliyle; kaçakçılıktan elde edilen büyük mali kârın ve zenginliğin, uluslararası suç örgütlerinin hükümet yapılarına, meşru ticari ve finansal işletmeler ile toplumun tüm katmanlarına nüfuz etmesine, bunları kirlletmesine ve yozlaştırmasına imkân sağladığı tüm devletlerce kabul edilmiştir.

Bu genel kabulün bir sonucu olarak, yasadışı faaliyetlerin önlenmesi amacıyla Taraf Devletler arasındaki işbirliğinin artırılmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. 2. Madde 1. Fıkıradaki, Taraf Devletlerin işbu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde gerekli bütün önlemleri alacakları öngörülmektedir. Bu önlemlere, ulusal hukuk sistemlerinin temel hükümlerine uygun olması koşuluyla tüm yasal ve idari tedbirler dâhildir. Takip eden, "Suçlar ve Yaptırımlar" başlıklı, 3. Maddede ise doğrudan kara para aklama olarak ifade edilmese de bu suçu oluşturan unsurlar açıkça tanımlanmıştır. Konvansiyon bu yönüyle bir ilki temsil etmektedir.

3.2. Mali Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force-FATF) (1989)

Viyana Konvansiyonundan bir yıl sonra, yedi büyük sanayileşmiş ülkenin Devlet veya Hükümet Başkanları Zirvesinde bağımsız bir hükümetler arası organ olan Mali Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force-FATF) kurulmuştur. Bu Gücün kuruluş amacı, kara para aklama ile mücadelenin etkinliğini artırmaya yönelik politikalar önermektir. İlerleyen yıllarda FATF'nin görev kapsamı, terörün finansmanını önlemeye yönelik tedbirleri de içerir şekilde genişletilmiştir. FATF tarafından yayınlanan, kara para aklamayla mücadeleye yönelik 40 Tavsiye ile terörün finansmanı ile mücadeleye yönelik 9 Tavsiye birlikte uluslararası bir standardı temsil etmektedir. Bu Tavsiyeler (FATF) ile bahse konu alanlarda uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi ile ulusal hukuk sistemlerinin iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.

1990 yılında yayınlanan kara para aklanmasıyla mücadeleye yönelik FATF Tavsiyelerinin kapsamı, 11 Eylül saldırılarının hemen ardından, Ekim 2001'de, terörün finansmanının önlenmesine yönelik 8 yeni Tavsiye ile genişletilmiştir. 2003'te başlayan Irak Savaşı'nı takiben, Ekim 2004'te de terörün finansmanının önlenmesine yönelik 9. Tavsiye kabul edilmiştir. İşlenmesi bakımından kara para

aklanması ve terörün finansmanı suçlarının genellikle iç içe geçtiği düşünüldüğünde kara para aklanmasına yönelik Tavsiyelerin aynı zamanda terörün finansmanının önlenmesi amacına da hizmet edeceği açıktır. Öte yandan, bu çalışma için önemi dikkate alınarak, FATF Tavsiyeleri C Bölümünde yer alan ve terörün finansmanının önlenmesi amacına özgülenmiş Tavsiye 5, 6 ve 8 ilerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak incelenecektir.

4. Terörün Finansmanının Önlenmesine İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

FATF Tavsiyelerini ayrıntılı olarak ele almadan önce, bu Tavsiyelerin bağlamının ve Tavsiyelerde geçen tanımların doğru anlaşılabilmesi için New York Sözleşmesi olarak da bilinen 1999 tarihli Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmeyi maddeleriyle incelemek yerinde olacaktır. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması için devletlerarasındaki iyi komşuluk, dostane ilişkiler ve sıkı bir işbirliğinin önemine dikkat çekilen bu Sözleşmede, farklı biçim ve görünümde tırmanan uluslararası terör eylemlerinden duyulan endişe de dile getirilmiştir.

4.1. Birleşmiş Milletler Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (1999)

Bu Sözleşmede ilk olarak, uluslararası terörizmin ortadan kaldırılması amacına matuf tüm Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararları hatırlatılarak terör eylemlerin sayısı ve ciddiyetinin ancak sağlanabilecek finansmanla mümkün olabileceği belirtilmiştir. Ancak bu zamana kadar uluslararası terörle mücadeleye yönelik geliştirilen çok taraflı yasal araçlarda terörün finansmanının önlenmesine ilişkin tedbirlere açıkça yer verilmediği kaydedilmiştir. Bu nedenle, terörizmin finansmanının önlenmesi, faillerinin kovuşturulması ve cezalandırılması yoluyla uluslararası terörle mücadele edilmesi amacına yönelik ilk uluslararası sözleşme olan 1999 New York Sözleşmesi, bu alanda acil bir ihtiyaç olan uluslararası işbirliğini geliştirmek için de etkili bir araçtır.

Sözleşmenin kapsamının da çizildiği 2. Madde 1. Fıkra, terörün finansmanının suç olarak tanımlandığı ilk uluslararası yasal araç olması bakımından son derece önemlidir. Buna göre, terörün finansmanı suçunun işlenmesi için kişilerin finansman kaynaklarını Fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan eylemlerde kullanma niyetine sahip olması ya da bir başkası tarafından bu gibi eylemlerde kullanılacağını bilmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, bu suçun taksirle işlenmesi mümkün değildir. Kasten işlenebilen bir suç olarak tanımlanmıştır. Fıkranın devamında, bu niyete veya bilgiye sahip kişilerin, doğrudan veya dolaylı herhangi bir yolla, yasadışı bir şekilde ve kasten fon sağlaması veya toplaması durumunda terörün finansmanı suçunu işlemiş sayılacağı belirtilmiştir.

Burada yer alan “fon” teriminin kapsamı, Sözleşmenin 1. Madde 1. Fıkrasında açıkça ve geniş bir şekilde tanımlanmıştır.⁴ Bu Fıkraya göre, her ne suretle edinilmiş olursa olsun, maddi veya maddi olmayan, taşınır veya taşınmaz her türlü kıymet fon kapsamına girer. Ayrıca, bu kıymetler üzerindeki

⁴ Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında kullanılan “finansman” kavramı, bu Fıkra da tanımlanan şekliyle fon sağlanması veya toplanması olarak değerlendirilmelidir.

bir mülkiyet hakkı veya çıkarı kanıtlayan, elektronik veya dijital dâhil olmak üzere, her türlü belge ve yasal araç da fon sayılmaktadır. Bu araçlar, yine aynı Fıkra ve tahdidi olmamak üzere; banka kredileri, seyahat çekleri, banka çekleri, para havaleleri, hisse senetleri, teminatlar, tahviller, ödeme emirleri ve kredi mektupları şeklinde örneklenmiştir.

Sözleşmenin amacı ve diğer maddeleri kapsamında değerlendirildiğinde, 2. Maddede “suçu işleyen kişi” olarak ifade edilen ve suçun maddi unsurunu oluşturan eylemleri gerçekleştiren kişinin gerçek kişi olduğu yorumlanabilir. Sözleşmenin bu yorumu destekler nitelikteki en önemli maddesi, terörün finansmanı suçu kapsamında tüzel kişilerin sorumluluklarına yer verilen 5. Maddedir. Bu Maddenin 1. Fıkrasına göre, tüm Taraf Devletler, ülkelerinde yerleşik veya kendi hukuklarına göre kurulmuş olan bir tüzel kişiliğin yönetiminden veya denetiminden sorumlu bir kişinin 2. Maddede belirtilen bir suçu işlemesi halinde, o tüzel kişiliğin bu suçtan sorumlu tutulabilmesi için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

Devletlerin kendi iç hukuk ilkelerine uygun olarak cezai, hukuki veya idari tüm tedbirleri almakla yükümlü kıldığı bu Fıkra dikkat edilmesi gereken en önemli husus, tüzel kişiliğin sorumluluğunun, yönetim veya denetim yetkisine haiz gerçek kişinin bu sıfatı kullanarak gerçekleştirdiği eylemlerinden kaynaklanmasıdır. Buradan hareketle, tüzel kişilik tarafından terörün finansmanı suçunun işlenmesinin mümkün olmadığı yorumlanabilir. Aynı Maddenin 2. Fıkrası da bu yorumu destekler niteliktedir. Söz konusu Fıkra, ilk Fıkra da yer alan tedbirlerin uygulanmasının gerçek kişi failin bireysel cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağı açıkça ifade edilmiştir.

Terörün finansmanı suçunun maddi unsurlarını oluşturan eylemler ise 2. Madde 1. Fıkra (a) ve (b) bentlerinde sıralanmıştır. Bu kapsamda suça neden olacak eylemlerden ilki, 1. Fıkranın (a) bendine göre, Sözleşme ekinde sayılan uluslararası sözleşmelerden⁵ biri kapsamında yer alan ve burada suç olarak tanımlanan fiillerin tümüyle veya kısmen gerçekleştirilmesinin finansmanıdır. Aynı Fıkranın (b) bendinde ise, bir sivilin ya da bir silahlı çatışmada durumundaki taraftarlardan birinde aktif rol almayan herhangi bir kişinin ölümüne veya ciddi şekilde yaralanmasına neden olan eylemlerin tümüyle veya kısmen gerçekleştirilmesini finanse etmek suç sayılmıştır. Yine (b) bendine göre; bahse konu suçun oluşması için, gerçekleştirilen eylemin doğası veya bağlamı gereği bir halkı korkutmak ya da bir

⁵ 1. Uçakların Yasadışı Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi (16 Aralık 1970, Lahey)

2. Sivil Havacılık Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (23 Eylül 1971, Montreal)

3. Diplomatik Ajanlar Dahil Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (14 Aralık 1973, New York)

4. Rehin Almalara Karşı Uluslararası Sözleşme (17 Aralık 1979, New York)

5. Nükleer Maddelerin Fiziki Korunması Sözleşmesi (3 Mart 1980, Viyana)

6. Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet veren Havalimanlarında Yasadışı Şiddet Eylemlerinin Önlenmesi Protokolü, Sivil Havacılık Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesine Ek Protokol (24 Şubat 1988, Montreal)

7. Denizcilik Seferyollarının Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (10 Mart 1988, Roma)

8. Kıta Sahanelerinde Kurulu Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Hakkında Protokol (10 Mart 1988, Roma)

9. Terörist Bombalamaların Önlenmesi Sözleşmesi (15 Aralık 1997, New York)

hükümeti veya uluslararası kuruluşu herhangi bir işi yapmaya veya yapmamaya zorlamak amacı taşıması gerektiği belirtilmiştir.

2. Maddenin takip eden fıkraları ile de 1. Fıkroda tanımlanan suçun kapsamı genişletilmiştir. 3. Fıkroya göre, 1. Fıkroda belirtilen bir fiilin suç teşkil etmesi için, fonların fiilen 1. Fıkranın (a) veya (b) bentlerinde atıfta bulunulan bir suçun işlenmesinde kullanılmış olması gerekli değildir. Fonların bu amaçla sağlamış veya toplanmış olması yeterlidir. 4. Fıkroda ise (a) ve (b) bentlerinde yer alan eylemleri işlemeye teşebbüs eden kişilerin de suç işlemiş sayılacağı belirtilmektedir. Suçun oluşması için eylemin gerçekleşip gerçekleşmemesinin bir önemi yoktur.

5. Fıkroya göre; ilk dört Fıkroda sayılan suçlara iştirak eden, başkalarını bu suçları işlemeleri için örgütleyen veya yönlendiren kişilerle bu Fıkraların bir veya birkaçında suç olarak sayılan eylemlerin ortak bir amaç doğrultusunda hareket eden bir grup tarafından gerçekleştirilmesine katkı bulunanlar da suç işlemiş sayılacaktır. Bir grup tarafından işlenen suçlara katkıda bulunmuş sayılmak için bu Fıkroda iki koşul öngörülmüştür. Bunlardan ilki, bahse konu katkının kasıtlı olması gerekliliğidir. Ayrıca, yapılan katkının, grubun suç faaliyetini veya suç amacını devam ettirme niyetiyle ya da grubun suç işleme niyeti bilinenek yapılmış olması gerektiği özellikle belirtilmiştir.

Sözleşmenin 2. Maddesinde tüm ayrıntılarıyla tanımlanan suçun cezalandırılmasına ilişkin hususlar da takip eden maddelerde hüküm altına alınmıştır. Madde 3'e göre, gerçekleştirilen terörün finansmanı eyleminin Sözleşme kapsamında suç sayılabilmesi için uluslararası bir niteliğe sahip olması gereklidir. Suçun tek bir ülke içerisinde işlenmesi, failinin bu devletin vatandaşı olması ve bu devletin topraklarında bulunması ile başka hiçbir devletin 7. Maddenin 1. ve 2. Fıkraları uyarınca yargı yetkisini kullanmadığı hallerde Sözleşmenin uygulanamayacağı belirtilmiştir. Yine aynı Maddeye göre, bu şartları taşımakla birlikte Madde 12 ile 18 arasında sayılan hükümlerin uygulanmasının gerekli olduğu durumlar istisna tutulmuştur.

Sözleşmenin 3. Maddesinde işlendiği yer, vatandaşlık, ikamet ve diğer devletlerin yargı yetkisi ölçütlerine dayandırılan terörün finansmanı suçunun Taraf Devletlerce yargılanmasına ilişkin hususlar Madde 7'de yer almaktadır. Bu Madde'nin 1. Fıkrasına göre Taraf Devletler, terörün finansmanı suçunun yargılanması amacıyla gerekli önlemleri alma yükümlülüğü altındadır. Bu yükümlülüğü doğuran koşullardan ikisi suçun işlendiği yere ilişkinen diğeri suçun failine ilişkindir. Yere ilişkin koşullar; suçun topraklarında, bayraklarını taşıyan bir deniz aracında ya da suçun işlendiği sırada kendi mevzuatına uygun bir şekilde kayıtlı bulunan bir hava aracında işlenmesini kapsarken, suçun o devletin vatandaşlarınınca işlenmesi faile ilişkin koşuldur.

Bu 3 koşul, Sözleşmenin 4. Maddesi ile birlikte değerlendirildiğinde, 7. Madde 1. Fıkroda kastedilen önlemlerin ulusal mevzuat değişikliği yapmak olduğu yorumlanabilir. Zira 4. Madde uyarınca Taraf Devletler; 2. Maddede belirtilen suçları ulusal mevzuatta cezai kovuşturma gerektiren suçlar kapsamına almak ve bu suçların ağırlığını göz önünde bulundurarak uygun şekilde cezalandırmalarını sağlamak zorundadır. 7. Maddenin 2. Fıkrasında sayılan diğer durumlarda⁶ ise, Taraf Devletler yargılama yetkisi tesis edip etmemek konusunda takdir yetkisine sahiptir.

⁶ a) İşlenen suçun amaç veya sonucunun topraklarında veya bir vatandaşına karşı 2. Maddenin 1.Fıkrasının (a) veya (b) bentlerinde belirtilen bir suçun işlenmesi olması;

Yukarıda açıklanan Maddelere ilaveten, Sözleşmenin bu çalışmanın amacı bakımından en önemli maddeleri Madde 6 ve Madde 18'dir. 6. Maddeye göre Taraf Devletler, Sözleşmenin diğer maddelerinde öngörülen tedbirlerinin alınmamasını siyasi, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dini veya herhangi benzer bir gerekçe ile meşru kılamazlar. Tüm Taraf Devletler gerektiğinde yasal düzenlemeler de dâhil olmak üzere Madde 2'de tanımlanan terörün finansmanı suçunun önlenmesine ilişkin tüm gerekli olabilecek tedbirleri almak zorundadır.

18. Maddede ise, Taraf Devletlerin terörün finansmanının önlenmesi amacıyla ve gerektiğinde iç hukuk değişikliklerini de içerir şekilde tüm tedbirleri almak suretiyle işbirliği yapma yükümlülüğüne yer verilmiştir. Bu çerçevede, alınması gereken bazı tedbirler de sıralanmıştır. Bunların en önemlisi, 2. Maddede belirtilen suçların işlenmesini bilerek teşvik eden, kışkırtan, örgütleyen veya bu suçlara karışan kişilerin ve kuruluşların topraklarındaki yasadışı eylemlerinin yasaklanmasına ilişkin önlemlerdir. Bir diğeri ise finansal kuruluş ve işlemlerin özel bir dikkat gösterilerek takip edilmesine ve suç teşkil eden bir eylemden kaynaklandığı düşünülen şüpheli durumların bildirilmesine ilişkin tedbirlerdir. Bu anlamda, 18. Maddenin 3. Fıkrası uyarınca Taraf Devletler, 2. Maddede belirtilen suçların önlenmesinde bilgi alışverişi ve işbirliğini geliştirmek suretiyle işbirliği yapmak zorundadır.

1999 New York Sözleşmesi'nde hüküm altına alınan terörün finansmanı suçu ve bununla mücadeleyle ilişkin uluslararası işbirliği yükümlülüklerini destekler nitelikteki ifadeleri FATF Tavsiyelerinde de görmek mümkündür. Özellikle C Bölümünde yer alan Tavsiye 5, 6 ve 8, terörün finansmanının önlenmesi amacına özgülenmiş politika önerilerini içermektedir.

4.2. FATF Tavsiyeleri

“Terörün Finansmanı Suçu” başlıklı Tavsiye 5'in temel amacı, bu suçu işleyen kişilerin kovuşturulması ve bu kişilere cezai yaptırımlar uygulanması konularında ülkelerin yasal kapasiteye sahip olmalarının sağlanmasıdır. Tavsiye 5 ile ayrıca, terörün finansmanı ve kara para aklama suçları arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekilerek terörün finansmanı suçunun kara para aklama için öncül suçlar arasına dâhil edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, 1999 New York Sözleşmesi 2. Maddeye atf yapılan bu Tavsiyede, tüm ülkelere terörün finansmanının suç olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu suçun kapsamı da, New York Sözleşmesine benzer şekilde geniş tutulmuştur. Tavsiye 5, yalnızca terör eylemlerinin finansmanının değil, belirli bir terör eylemi veya eylemleriyle bağlantısı olmasa bile bireysel veya örgüt halinde hareket eden teröristlerin finanse edilmesinin de suç haline getirilmesini önermektedir.

Tavsiye 6'ya göre, terörizm ve terörün finansmanının önlenmesi ve engellenmesine ilişkin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Kararları ile belirlenen mali yaptırım rejimleri tüm ülkelere uygulanmalıdır. Fon ve diğer varlıklar bir bütün olarak bu mali yaptırımların konusunu

-
- b) İşlenen suçun amaç veya sonucunun, söz konusu Devletin diplomatik veya konsüler binaları da dahil olmak üzere, toprakları dışında bulunan bir kamu tesisine karşı 2. Maddenin 1. Fıkrasının (a) veya (b) bentlerinde belirtilen bir suçun işlenmesi olması;
- c) İşlenen suçun amaç veya sonucunun, kendisini herhangi bir eylemi gerçekleştirmeye veya gerçekleştirmekten kaçınmaya zorlama amacıyla 2. Maddenin 1. Fıkrasının (a) veya (b) bentlerinde belirtilen bir suçun işlenmesi olması;
- d) Suçun, daimi ikametgâhı kendi topraklarında olan bir vatansız tarafından işlenmesi,
- e) Suçun, söz konusu Devletin Hükümeti tarafından işletilen bir hava aracında işlenmesi

oluşturmaktadır. Ülkelerin, bu kapsama giren tüm varlıkları gecikmeksizin dondurması ve doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanılma imkânı bulunulanların kullanımını engellemesi gerekmektedir. Bahse konu yaptırım rejiminin iki temel hedefi vardır. Bunlardan birincisi, 1267 sayılı BMGK Kararı ve takip eden Kararlar kapsamına giren, Birleşmiş Milletler Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca BMGK tarafından belirlenen veya BMGK yetkisi altında bulunan kişi veya kuruluşlardır. Bir diğeri ise, 1373 Sayılı Karar uyarınca ülkeler tarafından belirlenen kişi veya kuruluşlardır.

Bu minvalde, Tavsiye 6 ile önerilen politikayı anlamak için ilgili BMGK Kararlarını kısaca incelemek yerinde olacaktır. 15 Ekim 1999 yılında alınan 1267 sayılı BMGK Kararı 4. Madde (b) bendine göre, Taliban tarafından sahip olunan veya kontrol edilen fon ve diğer mali kaynakların tüm ülkelerce dondurulması talep edilmiştir. Ayrıca, bu mali kaynakların Taliban'ın ya da ilişkili kişi veya kuruluşların yararına kullanılmasının da engellenmesi istenmiştir. 2011 yılında, yine aynı amaçlarla, alınan 1988 ve 1989 sayılı BMGK Kararlarında da benzer ifadelere rastlamak mümkündür. 1373 sayılı BMGK Kararında ise, devletlere Birleşmiş Milletler Şartı tarafından tanınan bireysel veya toplu meşru savunma hakkı ve uluslararası terörle mücadeleye yönelik tüm araçların kullanılmasının gerekliliği hatırlatılmıştır. Yapılan bu hatırlatma ile devletlere, hangi kişi veya kuruluşların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğunu belirleme yetkisi verildiği yorumlanabilir. Bu kapsamda belirlenen kişi veya kuruluşlarla mücadele etmek için, kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere, devletlerin tüm araçlara başvurma yetkisine sahip oldukları da kabul edilebilir.

1373 sayılı BMGK Kararı, ayrıca, terörün finansmanının tüm devletler üzerinde bağlayıcı güce sahip bir BMGK Kararı ile suç sayılması bakımından bir ilktir. Karar'ın ilk maddesinde, bütün devletlerin terör eylemlerinin finansmanını önleyecekleri ve engelleyecekleri karar altına alınmıştır.⁷ Aynı maddenin (b) bendinde, 1999 New York Sözleşmesindeki benzer ifadeler kullanılarak, terörist eylemlerde kullanılmak üzere ve kasıtlı olarak herhangi bir şekilde fon sağlanmasının veya toplanmasının suç sayılacağı ifade edilmiştir. 1. Maddenin diğer iki bendinde ise, devletler, terörist eylemlerde bulunan ya da buna teşebbüs eden tüm kişi veya kuruluşların malvarlıklarını dondurmak ve vatandaşlarının bu kişi veya kuruluşlara herhangi bir finansal yardımda bulunmasını engellemekle yükümlü kılınmıştır. Bu Kararla, terörün finansmanı ile mücadele yollarının emredici kurallar şeklinde sayılması da bu konudaki uluslararası düzenlemelerin bağlayıcılığın artması bakımından son derece önemlidir.

FATF Tavsiyelerine dönecek olursak, “Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar” başlıklı Tavsiye 8’de ülkelere, kâr amacı gütmeyen kuruluşlarla ilgili yasa ve yönetmeliklerin yeterliliğinin gözden geçirilmesi önerilmiştir. Bu kuruluşların, terörün finansmanı amacıyla kötüye kullanılmaya açık olabileceklerinin altı çizilmiştir. Ülkelere, risk temelli yaklaşım doğrultusunda, bu kötüye kullanılmanın engellenmesi

⁷ Karar’da bu konuya ilişkin olarak 1999 tarihli 1269 sayılı ve 2001 tarihli 1368 sayılı BMGK Kararlarına özel atıf yapılmıştır. Artan uluslararası terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdidinden derin endişe duyulduğu ifade edildiği 1269 sayılı BMGK Kararı’nda, terörle mücadele için gereken uluslararası işbirliğini teminen, tüm ülkelerin kendi topraklarında herhangi bir terör eyleminin finanse edilmesini tüm yasal yollarla önlemesi ve bastırması istenmiştir. 11 Eylül saldırılarının ertesi günü kabul edilen 1368 sayılı BMGK Kararında da; uluslararası toplum, terörle mücadeleye ilişkin çok taraflı sözleşmelerin ve BMGK Kararlarının tam olarak uygulanması da dâhil olmak üzere, terör eylemlerini önlemek ve bastırmak için daha fazla gayret göstermeye davet edilmiştir.

amacına yönelik ve orantılı tedbirler geliştirmeleri tavsiye edilmiştir. Bu noktada özellikle; terör örgütlerinin bu kuruluşlar altında gizlenebileceklerine, bu kuruluşları fon ve diğer mali varlıkların dondurulması önlemlerinden kaçma amacıyla kullanabileceklerine ve bu kuruluşlar aracılığıyla elde edilen fonların gizlice terör örgütlerine aktarılabilmesine dikkat çekilmiştir.

2005 yılından beri aldığı farklı Kararlarda BMGK, tüm üye devletleri, terörün finansmanının önlenmesine yönelik uluslararası düzeyde bir standart oluşturan FATF Tavsiyelerini uygulamaya geçirmeye davet etmiştir. İlki 2005 tarihli ve 1617 sayılı Karar olmak üzere, 2015 yılındaki 2253 sayılı Karar, 2017 yılındaki 2368 ve 2395 sayılı Kararlar ve son olarak 2019 yılındaki 2462 sayılı Karar bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Yukarıda yapılan incelemeden de görüleceği üzere, terörün finansmanının önlenmesine özgülenmiş son derece kapsamlı ve ayrıntılı uluslararası düzenlemeler mevcuttur. Bugün itibarıyla, 193 Birleşmiş Milletler üye ülkesinin 189'unun Birleşmiş Milletler Terörün Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmesine taraf olması ve bu Sözleşme hükümlerinin uygulanması için gerekli onay prosedürlerini tamamlamış olmaları terörün finansmanı suçuyla mücadele için son derece önemli bir adımdır. Aynı zamanda, dünya çapında 200'den fazla yargı mercii tarafından FATF üyeliği ve FATF tarzı bölgesel kuruluşlara üyelik neticesinde FATF Tavsiyelerini uygulama taahhüdü verilmiştir.

Tüm bu uluslararası düzenlemelerin hazırlanması ve uygulanması sürecinde başı çeken ülkelerden biri Fransa'dır. 2000 yılının Ocak ayında New York Sözleşmesini imzalayan ilk ülkelerden olan ve bu imzadan yaklaşık iki yıl sonra Sözleşmenin onaylanması için tüm gerekli işlemleri tamamlayan Fransa, 1990'dan beri de FATF'nin önde gelen üyelerindedir. Bunun dışında, terörün finansmanı ile mücadeleyle yönelik birçok bölgesel girişimde de gözlemci üye veya destekleyici ülke olarak yer almaktadır.⁸ “No Money for Terror” (Teröre Para Yok) Bakanlar Konferansı'nın ilkinin Paris'te ev sahipliğini de yapan Fransa, terörün finansmanının önlenmesi için mücadelesini uluslararası düzeyde ve kararlılıkla sürdüreceğini her fırsatta dile getirmektedir (Ministère de l'Europe et des Affaires Etrangères, 2022). Bu nedenle, Fransa'nın en büyük şirketlerinden Lafarge'ın Suriye'deki terör örgütlerine finansman sağladığı iddiası dünya gündeminde büyük şok yaratmıştır. Bir Fransız şirketiyle uluslararası terör örgütlerinin en tehlikelileri arasındaki iş ortaklığı ortaya koyması bakımından Lafarge Davası son derece çarpıcıdır.

5. Lafarge Davası

5.1. Davaya Temel Olaylar

Çatışma bölgelerinde faaliyet gösteren ulus ötesi şirketlerin o bölgedeki silahlı çatışmaları körükleyebileceği ve bu yolla da küresel barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik uluslararası girişim ve

⁸ a) Asya Pasifik Grubu - Gözlemci Üye

b) Avrasya Grubu - Gözlemci Üye

c) Latin Amerika Mali Eylem Görev Gücü - Gözlemci Üye

d) Orta Doğu ve Kuzey Afrika Mali Eylem Görev Gücü - Gözlemci Üye

e) Karayip Mali Eylem Görev Gücü- İşbirliği Yapan ve Destekleyen Ülke

düzenlemelere engel olabileceği bilinen bir gerçektir (Banfield, Haufler ve Lilly, 2005 ; Rieth ve Zimmer, 2004). Bu durumun bir örneğini, silahlı çatışmanın başlangıcından bu yana kapsamlı bir savaş ekonomisi gelişen Suriye’de görmek mümkündür. Silah ve hammadde ticareti ile bölgede çıkarı olan tarafların, devletlerin ve şirketlerin ihtiyaç duyduğu diğer mal ve faydaların ticareti 2011 yılından itibaren Suriye ekonomisinin temel unsurlarını oluşturmaya başlamıştır (Tokmajyan, 2016). Suriye’de tırmanan şiddet nedeniyle Total ve Bel gibi birçok ulus ötesi şirket bölgeyi terk ederken Lafarge’ın bölgedeki faaliyetini sürdürüyor olması, terörist grupları finanse ederek savaş ekonomisini körüklediği ve insan hakları ihlallerinin işlenmesine katkıda bulunduğu eleştirilerine neden olmuştur (Belhoste veNivet, 2021).

Gerçekten de 2011-2014 yılları arasında Lafarge fabrikasının bulunduğu bölgede hiçbir aktör devamlı ve tam anlamıyla hâkimiyet kuramamıştır. Bölge yönetimi, PKK terör örgütünün Suriye’de faaliyet gösteren kolu PYD ve IŞİD arasında devamlı olarak el değiştirmiştir. Genellikle fidye talepleri ve barikatlar kurulmasına dayalı bu düzende, Lafarge’ın çimento fabrikasındaki üretimin sürmesi için gereken işçi ve hammadde tedariki ile güvenlik teminatını nasıl sağladığı büyük bir soru işaretidir. Tüm bu ihtiyaçların sağlanması amacıyla yönetim stratejilerinin bu yeni ortama adapte edilmesi gerekeceği ve bu adaptasyonun temelinde terör örgütlerinin güvenlik aktörleri veya sağlayıcıları olarak kabul edilmesinin olacağı açıktır(Belhoste veNivet, 2021).

Mart 2011’de başlayan hükümet karşıtı gösterilerin bir yıl içerisinde iç savaşa döndüğü Suriye’de, Lafarge fabrikasının bulunduğu bölge 2012 yılı baharına kadar çatışmalardan nispeten etkilenmemiş ve Suriye hükümetinin bu bölgedeki hâkimiyetinin sürmesi nedeniyle Lafarge üretimine devam edebilmiştir. Ancak fabrikanın faaliyetine devam etme kararının, diğer büyük Avrupa şirketlerinin Suriye’den çekilme kararı aldığı ve başta Fransa ile Birleşik Krallık olmak üzere Avrupa Birliği üyeleri tarafından Suriye’ye kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlandığı dönemde gerçekleştiğinin altını çizmek önemlidir. Fabrikada o dönemde risk yöneticisi olan Jacob Wærness’e göre, çimento sektörüne yönelik uluslararası bir yaptırım kararı bulunmaması ve Suriye hükümetinin, vergilerini ödedikleri sürece, fabrikanın üretime devam etmesi yönündeki destekleri nedeniyle çatışmanın ilk döneminde alınan bu karar yasal bir sorun teşkil etmemektedir (Lund, 2018).

Ancak Temmuz 2012 itibarıyla Suriye hükümetinin bu bölgeden çekilmesi ve PYD’nin bölgenin hâkimiyetini ele geçirmesiyle durum değişmeye başlamıştır. Bu kaotik ortam aynı zamanda cihatçı grupların bölgedeki etkinliklerini artırmalarına imkân sağlamıştır. Çok sayıda küçük ve silahlı grubun iktidar mücadelesine sahne olan bu ortamda özellikle karayolu yolculuğunun tehlikeli hale gelmesi, fabrikanın üretime devam etmesi için gereken hammadde ve işçi temininde ciddi bir sorun yaşanması anlamına gelmektedir. Bu döneme ilişkin olarak Wærness, fabrikanın güvenliğinin PYD tarafından sağlandığını ancak en büyük güvenlik tehdidini de yine PYD’nin oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu güvenlik temini karşılığında LaFarge tarafından PYD’ye hem nakdi hem de aynı destek sağlandığı yine Wærness tarafından açıkça ortaya konulmuştur(Lund, 2018).

PYD’ye yapılan bu ödemeler Özgür Suriye Ordusu adıyla anılan cihatçı gruplar tarafından haber alındığında ise LaFarge için başka bir sorun ortaya çıkmıştır: Adam kaçırma. Bu kaçırmaların temel amacı cihatçı grupların ihtiyaç duyduğu finansman desteğinin fidye yoluyla sağlanmasıdır (Atkins, Solomon ve Stothard, 2017). Bu noktadan sonra, Fabrikanın kaçırılan çalışanlarının serbest bırakılması,

çalışanların işe gidiş gelişinin sorunsuz sağlanması ve üretim için gereken hammaddenin doğrudan IŞİD kontrolündeki işletmeden satın alınması gibi konularda Lafarge ile IŞİD arasındaki iş ilişkisi başlamıştır (European Center for Constitutional and Human Right).

Le Monde gazetesinde yer alan özel habere göre, Lafarge eski CEO'su Bruno Pescheaux, bu dönemde IŞİD ve diğer cihatçı gruplara 'diğer giderler' kalemi altında ödemeler yapıldığını ve tüm bu ödemelerin Lafarge'ın operasyonel genel müdür yardımcısı Christian Herrault tarafından onaylanıp ve imzalandığı ifade etmiştir. Bu belgelerde, ödeme yapılan kişi kısmında "Daech" (IŞİD'in Arapça kısaltması) adını gördüğünü de iddia eden Perscheaux, terörist gruplara ödenen aylık tutarın 20.000 dolar civarında olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Amerikan firması Baker McKenzie tarafından Lafarge'ın talebi doğrultusunda hazırlanan rapora göre de bahse konu dönemde Lafarge tarafından silahlı cihatçı örgütlere toplam 5.56 milyon dolar ödeme yapıldığı ortaya konulmuştur (Seelow, 2017). Yine Pescheaux tarafından, terörist gruplar ve Lafarge arasındaki iş ilişkisine aracılık eden Firas Talass'a, bu gruplara iletilmek üzere aylık 80.000- 100.000 dolar arasında ödeme yapıldığı ve bu ödemelerden en büyük payı PYD'nin aldığı ifade edilmiştir (Capital, 2017).

Yapılan tüm bu ödemelerin ve aynı desteklerin terörist örgütlerin bölgede güçlenmesine ve nüfuz alanının artmasına doğrudan katkı sağladığı açıktır. Bu dönemde Fabrikanın risk yönetiminden sorumlu Jacob Wærness, "Suriye'de Risk Yönetimi: Rejim, isyancılar ve IŞİD arasında iş başında" (Risikosjef i Syria: På jobb mellom regime, opprørere og IS) isimli kitabında açıkça Firas Talass'a yapılan ödemeler aracılığıyla aslında IŞİD'in ekonomisine katkıda bulunduğunu ifade etmiştir (Wærness, 2016).

5.2. Dava Süreci

2016 yılında Fransız Le Monde gazetesi tarafından yayınlanan ve Lafarge'ın IŞİD'e 2013 ve 2014 yıllarında "vergi" ödediğini iddia eden haber (Le Monde), bir yıl önce IŞİD'in Paris'te gerçekleştirdiği terör saldırısının şokunu atlatamayan Fransız halkı başta olmak üzere, tüm dünyada büyük ses getirmiştir. Çok sayıda şikâyet üzerine, Paris Yüksek Mahkemesi tarafından Lafarge'ın Suriye'deki faaliyetlerinin uluslararası hukuku ihlal edip etmediğinin araştırılması için Fransız yargıçlardan oluşan bir heyet atanmıştır.

Kasım 2016 yılında ise Fransız insan hakları ve yolsuzlukla mücadele kuruluşu olan SHERPA, Avrupa Anayasa ve İnsan Hakları Merkezi (European Center for Constitutional and Human Rights-ECCHR) ile bahsedilen dönemde Fabrikada çalışan 11 Suriyeli çalışan tarafından Lafarge aleyhine bir dava açılmıştır. Davaya konu iddiaya göre Lafarge, IŞİD ile kurduğu iş ilişkisi nedeniyle, terörün finansmanı, savaş suçlarına iştirak ve insanlığa karşı suçlara iştirak suçlarını işlemiştir (Sherpa, 2016).

Bu iddialar üzerine, Paris Yüksek Mahkemesi tarafından Haziran 2017'de adli bir soruşturma başlatılmıştır. Aralık 2017'de incelemelerini tamamlayan Mahkeme, Lafarge Suriye'nin altı eski yöneticisinin terörizmin finansmanı ve insanların hayatlarını kasıtlı olarak tehlikeye atma suçlarını işlendiğine kanaat getirmiştir. Bu yöneticilerden bazılarının da Suriye'ye yönelik AB petrol ambargosunu ihlal etmek suçlarını işlendiğine karar vermiştir. Mart ve Mayıs 2018'de Fabrika'nın iki ayrı yöneticisi daha benzer suçlardan suçlu bulunmuştur.

Bu kararın yeterli olmadığını iddia eden SHERPA ve ECCHR, Mayıs 2018'de soruşturma hakimlerine sundukları notta, Lafarge yöneticileri hakkındaki iddianamenin insanlığa karşı suçlara iştirak suçunu da içerecek şekilde genişletilmesini ve şirketin tüzel kişiliğinin de bütün suçlardan ayrıca yargılanmasını talep etmişlerdir. Bu taleplerin incelenmesi üzerine, Paris Mahkemesi tarafından Lafarge şirketinin terörün finansmanı, insanlığa karşı suçlara iştirak, AB ambargosunun ihlali ve başkalarının hayatını tehlikeye atma suçlarını işlediğine karar verilmiştir.

Temyiz mahkemesi, Ekim 2019'da SHERPA ve ECCHR'nin davaya taraf olma taleplerini reddetmiştir. Kasım 2019'da ise Mahkeme, dokuz Lafarge yöneticisi ve Lafarge şirketi tüzel kişiliği hakkında ilk derece mahkemesi tarafından verilen, terörün finansmanı, AB ambargosunun ihlali ve başkalarının hayatını tehlikeye atma suçlarının işlendiğine ilişkin kararı onamıştır. Öte yandan, şirkete yönelik insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili suçlamaları düşürmüştür. Bunun üzerine SHERPA ve ECCHR Yargıtay'a başvurmuştur. 7 Eylül 2021 tarihli kararında Fransız Yargıtayı, Lafarge aleyhindeki insanlığa karşı suçlara iştirak ve başkalarının hayatlarını tehlikeye atma suçlarına ilişkin alt mahkeme kararlarını bozarak bu suçlamaların başka bir alt mahkeme tarafından yeniden gözden geçirilmesini talep etmiştir. Paris Temyiz Mahkemesi 18 Mayıs 2022'de Lafarge hakkında "insanlığa karşı suça ortak olduğu" iddiasıyla soruşturma açılmasını onayladı. Davaya ilişkin yargılama sürecine ne zaman geçileceği ise halen belirsizliğini korumaktadır (Mohamed ve Doğru, 2022).

6. Sonuç ve Değerlendirme

Fransız ulusal hukukuna göre yapılan yargılama sürecinde tüm alt ve üst derece mahkemelerin üzerinde uzlaştığı tek nokta hem eski yöneticileri hem de Lafarge şirketinin tüzel kişiliği tarafından terörün finansmanı suçunun işlendiğidir. Bu kararın hukuki temelini ise Fransız Ceza Kanununun 421-2-2 sayılı Maddesi oluşturmaktadır. Bahse konu maddenin lafzının, 1999 New York Sözleşmesi 2. Madde ile aynı olması bu çalışma bakımından son derece önemlidir. Zira bu madde uyarınca terörün finansmanı suçunu işlediği Fransız en üst derece mahkemesi olan Yargıtay tarafından da onanan Lafarge'ın uluslararası düzenlemeler kapsamında da bu suçu işleyip işlemediğinin değerlendirilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu amaca matuf olarak, çalışmada, öncelikle yasadışı faaliyetlerin finansmanı suçlarının neler olduğu tanımlanmış ve bu suçların önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler kronolojik olarak sıralanmıştır. Buradan hareketle, terörün finansmanının önlenmesine ilişkin en önemli uluslararası düzenlemeler olan 1999 New York Sözleşmesi ve FATF Tavsiyeleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu hukuki incelemeleri takiben, Lafarge davasına temel oluşturan olaylar ele alınmış ve Fransa mahkemeleri önünde görülen davanın tüm süreci incelenmiştir. Fransa'daki yargılama süreci sonunda terörün finansmanı suçunu işlediği sabit görülen Lafarge eski yöneticilerinin ve şirket tüzel kişiliğinin uluslararası düzenlemeler kapsamında da bu suçu işleyip işlemediğinin değerlendirmesi ise bu bölümde yapılacaktır.

Terörün finansmanı suçunun tanımlandığı ilk uluslararası düzenleme olan New York Sözleşmesinin bu değerlendirme açısından en önemli iki maddesi, suçun tanımlandığı Madde 2 ve bu suç kapsamında tüzel kişilerin sorumluluklarına yer verilen Madde 5'tir. Kısaca hatırlatacak olursak,

Madde 2'ye göre, terörün finansmanı suçu iki farklı yolla işlenebilmektedir. Bunlardan ilki, kişilerin yasal ya da yasal olmayan yollardan elde ettikleri fonları terör eylemi gerçekleştirme amacıyla kullanmalarıdır. Bir diğeri ise, bu gibi terör eylemlerinde kullanılacağını bilerek bir başkasına fon sağlanmasıdır. Bu iki yoldan hangisiyle olursa olsun, yasadışı bir şekilde ve kasten terör eylemlerine fon sağlayan kişilerin terörün finansmanı suçunu işlemiş sayılacağı açıktır.

Sözleşmede dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli madde ise 5. Maddedir. Bu Maddeye göre, terörün finansmanı suçu kapsamında tüzel kişiliğin sorumluluğu, yönetim veya denetimden sorumlu bir gerçek kişinin bu sıfatını kullanarak gerçekleştirdiği eylemlerinden kaynaklanmaktadır. Bu madde, terörün finansmanı suçunun maddi unsurunu oluşturan eylemlerin tüzel kişiliğin kendisi tarafından işlenmesinin mümkün olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Yine de bu durum tüzel kişiliğin sorumluluğunu tamamen ortadan kaldırmaz. Yönetim veya denetimden sorumlu gerçek kişilerce yapılan ve terörün finansmanı kapsamına giren eylemler sonucunda tüzel kişilik de cezai, hukuki veya idari yaptırımlara tabi olacaktır. Tüzel kişiliğe uygulanan bu yaptırımlar, gerçek kişi failin bireysel cezai sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.

Lafarge davasına konu olaylar dikkate alındığında, şirketin yöneticileri tarafından yasadışı bir şekilde ve kasten terör eylemlerine fon sağlandığı sabittir. Üst düzey yöneticilerin onayıyla, hem birbirleriyle hem de diğer taraflarla savaşan PYD ve IŞİD'e finansman sağlandığı resmi belgelerle ve tanık ifadeleriyle doğrulanmıştır. Sağlanan bu finansmanın her iki örgütçe de terör eylemlerinde kullanılacağı ortadadır. Bu nedenle, Lafarge yöneticilerinin New York Sözleşmesi 2. Maddeye göre terörün finansmanı suçunu işlediği herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak derecede kesindir.

Yönetim ve denetimden sorumlu bu kişilerce terörün finansmanı suçunun işlenmesi, Madde 5'e göre şirket tüzel kişiliğinin de sorumluluğunu doğuracaktır. Aralarında hem Lafarge şirketinin hem de Lafarge Suriye Fabrikası'nın en üst düzey yetkililerinin⁹ bulunduğu bu kişilerce görevlerinin verdiği yetki kullanılarak terörün finansmanı suçunun işlenmiş olması, New York Sözleşmesi kapsamında şirketin de yaptırımlara tabi olması anlamına gelmektedir. Bahse konu yaptırımların uygulanması için şirketin merkezinin bulunduğu Fransa devleti yetkili sayılacaktır. Bu anlamda, Fransa mahkemeleri önünde görülen davada şirketin terörün finansmanı suçu nedeniyle yaptırımlara tabi olacağını karar altına alınmış olması, Fransa'nın Sözleşme kapsamındaki sorumluluklarını yerine getirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Fransa mahkemeleri önünde görülen davada hem şirket yöneticilerinin hem de şirket tüzel kişiliğinin suçlu bulunması, taraf devletlere sorumluluklar yükleyen FATF Tavsiyeleri kapsamında da yerinde bir karardır. Özellikle "Terörün Finansmanı Suçu" başlıklı Tavsiye 5 ile uyumlu olarak, Fransa Ceza Kanunu uyarınca terörün finansmanının suç sayılmaktadır. Burada özellikle dikkat çekilmesi gereken nokta, Fransa mahkemelerinde görülen davada belirli bir terör eylemi ile bağlantı kurulmamış

⁹ - Lafarge'ın eski CEO'ları Eric Olsen ve Bruno Lafont

- 2008 ve 2014 yılları arasında Lafarge Suriye Fabrikası CEO'su Bruno Pescheux ve halefi Frédéric Jolibois

- Lafarge'ın güvenlik müdürü Jean-Claude Veillard

- Lafarge'ın müdür yardımcısı Christian Herrault.

- Lafarge'ın insan kaynakları yöneticisi Sonia Artinian

- Lafarge Suriye Fabrikası eski güvenlik direktörü Jacob Waerness

olmasına rağmen Lafarge yöneticilerinin ve şirketinin terörün finansmanı suçunu işlediğine karar verilmiş olmasıdır. Bu nedenle, bu dava özelinde, Fransa'nın Tavsiye 5 kapsamındaki politika önerilerini uyguladığı değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Lafarge davasına konu olaylar terörün finansmanının önlenmesine ilişkin uluslararası düzenlemeler kapsamında değerlendirildiğinde, şirketin eski yöneticilerinin bu suçı işlediği ve bu nedenle şirket tüzel kişiliğinin de bu suçtan sorumlu tutulabileceği açıktır. İşlenen suça ilişkin olarak, şirketin merkezinin bulunduğu ülke olan Fransa'nın uluslararası düzenlemeler kapsamındaki sorumluluklarını yerine getirdiği değerlendirilebilir. Ancak yine de, Lafarge'ın terörün finansmanı suçu kapsamına giren eylemlerinden Fransız hükümetinin haberi olup olmadığı sorusu akılda tutulmalıdır.

Zira Lafarge eski genel müdür yardımcısı Christian Herrault, Fransız hükümetinin Suriye'deki fabrikanın faaliyetlerine devam edilmesi yönünde telkinlerde bulunduğundan ve Lafarge'ın üst düzey yetkilileri ile Fransa Dışişleri Bakanlığı arasında altı ayda bir düzenli toplantılar yapıldığından bahsetmektedir (Faytre, 2018). Bu konuya ilişkin gelecek çalışmaların en önemli konusu, Fransa'nın uluslararası hukuk kapsamındaki sorumluluklarını yerine getirir gözükürken terörün finansmanına gizli destek verip vermediğinin araştırılmasıdır. Belki de ilerleyen dönemlerde bu çalışmanın, Fransız hükümeti yetkililerinin terörün finansmanı suçundan yargılanması süreci de eklenerek revize edilmesi ihtiyacı doğacaktır.

Kaynakça

Atkins R., Solomon E., Stothard M. (2017). LafargeHolcim's Reputation at Risk over Alleged Links with ISIS. *Financial Times*, 19 Mart 2017. <https://www.ft.com/content/406b06fe-05b6-11e7-aa5b-6bb07f5c8e12>

Banfield J, Haufler V., Lilly D (2005). *Transnational Corporations in Conflict-prone Zones: Public Policy Responses and a Framework for Action*. Oxford Development Studies 33(1)

Belhoste N., Nivet B. (2021). The Organization of Short-Sightedness: The Implications of Remaining in Conflict Zones. The Case of Lafarge during Syria's Civil War. *Business & Society* 60(7).

FATF, *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation (FATF 2012-2021)* <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/annual-reports/FATF%20annual%20report%202011%202012%20website.pdf.coredownload.pdf>

Faytre L. (2018). Lafarge's Cooperation with Terrorist Organizations in Syria: A State Scandal?. *SETA Perspective* 36.

Köksal T. D. (2021). Terörün Finansmanına İlişkin Düzenlemelerin Temel Hak ve Özgürlükler Üzerindeki Etkileri. *Suç ve Ceza* 3, 599-654.

Lund A. (2018). *The Factory: A Glimpse into Syria's War Econom*. The Century Foundation, 21 Şubat 2018. 3 Nisan 2022 tarihinde <https://tcf.org/content/report/factory-glimpse-syrias-war-economy/> adresinden alındı.

Lothar R., Zimmer M. (2004). *Transnational Corporations and Conflict Prevention: The Impact of Norms on Private Actors*. University of Tübingen.

Soren S. P. (2017). Lafarge en Syrie : trois cadres du cimentier mis en examen. *Le Monde*, 1 Aralık 2017. https://www.lemonde.fr/societe/article/2017/12/01/lafarge-en-syrie-trois-cadres-mis-en-examen_5223444_3224.html

Tokmajyan A. (2016). *The War Economy in Northern Syria. The Aleppo Project*.

Wærness J. (2016). Risikosjef i Syria: På jobb mellom regime, opprørere og IS.

SHERPA (2016). French company Lafarge sued for Financing ISIS and Complicity in War Crimes and Crimes Against Humanity in Syria. <https://www.asso-sherpa.org/french-company-lafarge-sued-for-financing-isis-and-complicity-in-war-crimes-and-crimes-against-humanity-in-syria>.

Yılmaz Y. (2020). Terörün Finansmanı Suçu. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 17(3).

Madeline Y. (2021). LaFarge's Case Cemented: Holding Corporations Liable for Crimes Against Humanity. *Emory International Law Review Recent Developments Journal*. 36. <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr-recent-developments/33/>

European Center for Constitutional and Human Rights (2016). *Case Report. Lafarge in Syria: accusations of complicity in war crimes and crimes against humanity*. https://www.ecchr.eu/fileadmin/Fallbeschreibungen/Case_Report_Lafarge_Syria_ECCHR.pdf.

FATF. 'FATF Countries', <http://www.fatf-gafi.org/countries/>

Le Monde (2016). Comment le cimentier Lafarge a travaillé avec l'Etat islamique en Syrie. Le Monde. https://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2016/06/21/comment-le-cimentier-lafarge-a-travaille-avec-l-etat-islamique-en-syrie_4955039_3218.html.

Capital (2017). Les dessous du pacte entre Lafarge et Daech en Syrie <https://www.capital.fr/entreprises-marches/les-dessous-du-pacte-de-lafarge-avec-le-groupe-etat-islamique-en-syrie-1248310>.

United Nations Office on Drugs and Crime. Money Laundering. <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/overview.html>

Ministère de l'Europe et des Affaires Etrangères. Terrorism: France's International Action. <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/security-disarmament-and-non-proliferation/terrorism-france-s-international-action/> .

Mohamad F.B., Doğru A. (2022). Fransız Lafarge'un DEAŞ'e finansmak sağlamakla suçladığı davanın akıbeti sorgulanıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransiz-lafargein-dease-finansman-saglamakla-suclandigi-davanin-akibeti-sorgulaniyor/2678134>